

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 37.013.3.014.54.091.33

АЛЛА БОЙКО
(Полтава)

УПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІННОВАТИКИ В МАСОВУ ПРАКТИКУ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Обґрунтовано специфіку співвідношення педагогічної теорії і практики в умовах модернізації системи освіти України. Доведено, що упровадження педагогічної інноватики виступає головним чинником оптимізації їхнього співвідношення. Розкрито систему діяльності вчених і практичних працівників у здійсненні різних видів упровадження досягнень науки, педагогічних технологій і перевіреного досвіду в широку масову практику. Схарактеризовано найбільш значущі для практики праці вчених та діяльність з упровадження інноватики Національної академії педагогічних наук України.

Ключові слова: упровадження, педагогічна інноватика, наука, практика, вчені, практичні працівники, результати досягнень педагогічної науки, педагогічні технології, досвід.

Аналізуючи співвідношення педагогічної науки і практики в теперішній час, помічаємо, що в останні роки загальний розвиток педагогічної науки, при зростанні її ролі, детермінується потребами широкої соціальної, а не лише педагогічної практики, стимулюється необхідністю піднесення якості навчання і виховання дітей, розвитком духовних, моральних, родинних, громадянських, національних і особистісних цінностей, матеріальними умовами життя суспільства. При сучасному стані науково-педагогічного знання найбільш значні перетворення вносяться завдяки таким педагогічним і психологічним дослідженням, які хоч і стимулюються практикою, але не обмежуються вже наявним досвідом, який склався раніше, а ставлять своєю метою його прогресивне перетворення. Зростає значення прогностичної ролі педагогічної науки.

Тому в сучасних умовах варто вести мову не про інноваційні знахідки в освіті та вихованні, а про їх інноваційність у цілому. Виховання людини – рушій системних змін у економіці й суспільстві. Сучасні навчання і виховання є не лише одними із результатів інноваційного розвитку, а, перш за все, – необхідною умовою його здійснення. Основним чинником оптимізації співвідношення педагогічної теорії і практики є впровадження досягнень науки, кращого досвіду й технологій у практику.

Наука – не просте пізнання світу, вона існує не для самої себе, а для практики, для піднесення освіти й узагалі поліпшення життя людей. Проте обсяг наукових знань повинен бути набагато більшим, ніж використовується на практиці. Тільки на цій основі може бути ініціативне й вибіркоче впровадження. Нормативні, безпосередні й опосередковані, прямі й побічні його варіанти – всі мусять мати у своїй сутності наявність потрібних практиці фундаментальних і прикладних результатів педагогічної науки.

Упровадження покликане сприяти підвищенню суспільного статусу виховання і навчання в освітніх закладах, слугувати оновленню їхнього змісту, виховних технологій, методів, форм і видів діяльності на основі вітчизняних традицій і сучасного світового педагогічного досвіду, забезпеченню цілісності й різноманітності виховного простору в державі, гармонізації суспільного і сімейного виховання, особистісного й соціального, світського і релігійного його аспектів.

Впровадження нового у виховний процес у наш час потребує вирішення конкретних завдань: 1) адекватного і широкого інформування про появу нових фундаментальних і прикладних досліджень; 2) здійснення моніторингу рівня навчально-виховної роботи школи і вихованості учнів; 3) створення вченими практико орієнтованого образу і зразка інновацій; 4) здійснення пропаганди й агітації з метою зацікавлення й захоплення педагогів певною інноватикою; 5) інтеграція зусиль усього педколективу та диференціація завдань із нововведень; 6) створення програм вивчення новації; 7) стимулювання і підтримка пробних нововведень у діяльності окремих педагогів та навчальних закладів; 8) масове використання певної інноватики в практиці і його закріплення.

Для цього в сучасних умовах доцільно дотримуватися правильного поєднання різних видів упровадження. Відомо, що серед педагогів є прихильники і противники обов'язкового (нормативного) й вибіркового, ініціативного впровадження. Залежність педагогічної діяльності від особистісних якостей педагога, його індивідуальності й накопиченого досвіду найвідчутніше виявляється в тих елементах педагогічної компетентності, які носять творчий характер. Трапляється, що талановитий молодий учитель може у деяких випадках випередити свого більш досвідченого колегу, але зріла компетентність усе ж таки приходить з роками. Її запорукою у вихованні й навчанні є любов до дітей, до професії, сумлінність, творчість, креативний підхід.

Модернізація освіти й інтенсивний розвиток науки неминуче призводять до необхідності суттєвого оновлення змісту освіти й удосконалення методики організації навчально-виховного процесу. Такі широкомасштабні зміни здійснюються в централізованому порядку, регулюються директивними документами. Нещодавно прийнята «Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні», що підлягає нормативному впровадженню. Воно є обов'язковим. Але без цілеспрямованої організаційно-методичної й управлінської діяльності впровадження не відбудеться.

Противники нормативного (обов'язкового) для всіх шкіл у масштабах України впровадження стверджують, що педагогічна творчість і впровадження зверху несумісні. Але подібні міркування однобічні. Вони за своєю суттю відкидають вплив на роботу вчителя психолого-педагогічних знань, відривають особистий досвід від соціального. Проте це, як нам відомо, не єдиний вид упровадження.

Досить плідним може бути таке впровадження, коли компетентні органи, яким надані відповідні права, публікують рекомендаційну інформацію про наукові досягнення, а відділи й управління освіти, рай(міськ)методкабінети, методичні об'єднання обирають ті напрями, проблеми, теми роботи і рекомендації, які в місцевих умовах найбільш актуальні і можливі. Таке впровадження ми називаємо вибіркоким. У співвідношенні теорії і практики в сучасних умовах цей вид упровадження набуває все більшого значення.

Що ж до впровадження тих або інших досягнень науки за ініціативою місцевих органів, окремих науково-дослідних інститутів або інститутів післядипломної педагогічної освіти, колективу дослідників, методичних об'єднань, окремих шкіл чи вчителів, то цей вид упровадження можна назвати ініціативним.

Очевидно, що в усій його повноті, централізований, нормативний процес упровадження (починаючи від виникнення наукової ідеї до її втілення в масовій практиці) реалізується найбільш оперативно за умови обов'язковості. Що стосується впровадження вибіркового чи ініціативного, то воно вже широко увійшло до педа-

гогічного вжитку і є всі підстави вважати його перспективним. Такі конкретні обставини, як рівень розвитку школи, її педагогічного колективу, можливості й потреби учителів слід знати організаторам упровадження і уважно враховувати. Вибіркове й ініціативне впровадження сприяє цьому. Воно сполучає переваги централізації з широкими можливостями місцевої ініціативи, дозволяє врахувати загальні державні вимоги і конкретні потреби кожного навчального закладу.

Методичні рекомендації з педагогічної діяльності, фіксовані у педагогічних принципах, правилах і проєктах, навчальних планах, програмах і підручниках, – достатні, щоб задовільно відтворити сучасну практику. Однак все це не забезпечує прогностичного, випереджувального відображення педагогічної практики і науково обґрунтованого конструювання удосконалених систем навчання і виховання. Таким чином, уся сукупність педагогічних досліджень у цілому має давати знання і про те, як у дійсності відбувається педагогічний процес, і про те, якою повинна бути система педагогічної діяльності, призначена для успішного досягнення соціально-педагогічних цілей на майбутнє.

Для того, щоб інновація стала визнаною в сучасних умовах, необхідне, по-перше, її суспільне сприйняття як результативного явища. По-друге, у сучасних умовах потрібно розрізнити інноватику в освіті й педагогічну інноватику. Інновації в освіті розв'язують переважно соціальні завдання. Наприклад, перехід на одинадцятирічний термін навчання є інновацією, але вона мало впливає на рівень професіоналізму вчителя. По-третє, в інноваційній діяльності поєднуються іміджевий і сутнісний аспекти. Важливо, щоб іміджевий аспект працював на сутнісний і не перетворився в порожній звук. Власне педагогічний розвиток повинен превалювати над іміджевою діяльністю. По-четверте, на сучасному етапі реформування освіти потрібно враховувати, що радикальна інноватика при її впровадженні веде до руйнування певної організації, стилю діяльності школи і вчительського колективу. Може трапитися, що якісь показники якості можуть знизитися. Керівник школи і автор нововведення покликані розібратися, чи тут справа в об'єкті впровадження, чи в невідповідності до впровадження. Потрібний внутрішній і зовнішній аналізи діяльності навчального закладу. По-п'яте, процес упровадження чи поширення ефективного практичного зразка (досвіду), як правило, у чомусь його трансформують, але завдання суб'єктів упровадження не допустити деформацій педагогічної сутності об'єкта впровадження. По-шосте, інноваційні процеси потребують розвитку і підтримки. Керівники і методичні об'єднання при всіх видах упровадження мусять займатися глибинним моніторингом успіхів і проблем навчального закладу, осмисленням інноватики, її важливості, виділенням головних інноваційних напрямів роботи, їх співвідношенням із потребами педагогічного колективу і громадськістю з метою піднесення якості навчання і виховання. Навчатися працювати в умовах реформування освіти – це, на наш погляд, вдумливо займатися всіма видами впровадження: від ініціативного, вибіркового, побічного, опосередкованого – до прямого, нормативного, безпосереднього, але спрямовувати свою діяльність переважно на вдосконалення, а докорінні зміни проводити обережно (освіта категорія консервативна), дотримуючись наступності й керуючись педагогічними знаннями, почуттям міри. Це необхідно сприйняти суб'єктам усіх видів упровадження.

У сучасних умовах учені виділяють три основні стратегії змін у освіті (розвитку). М. Поташник визначає їх як локальні, модульні й системні перетворення [16]. Стратегія локальних змін передбачає раціоналізацію й оновлення діяльності певних напрямів навчально-виховного процесу. Ці зміни дають окремі результати. Модульні перетворення передбачають здійснення декількох комплексних нововведень. Вони можуть бути і не зв'язані між собою, охоплювати початкову, основну і старшу школу чи відбуватися в одній її ланці. Локальні й модульні зміни потребують спеціальних експериментів.

Стратегія системних змін передбачає повну реконструкцію навчального закладу, його мету, зміст, організацію, технології та керівництво. Це може стосуватися зміни статусу школи, наприклад, створення школи-комплексу, школи-системи, ліцею, гімназії, школи для обдарованих, профільної школи певного типу, школи за-втрашнього дня, школи-лабораторії, базової школи, школи інноваційної діяльності тощо. Для забезпечення цієї стратегії змін у розвитку навчального закладу потрібні комплексні програми розвитку, які складаються під керівництвом ученого, наукового консультанта, за участі педагогічного співробітництва батьків, громадськості. Програма мусить бути засобом цілеспрямованих та інтегрованих спільних зусиль.

У діяльності навчального закладу потрібно йти поступово: від простого до складного, від окремого до загального, від локальних змін до модульних, а потім до програми системного розвитку школи. Неможливо встановити термін створення на основі інновацій хорошого навчального закладу, який забезпечував би високу результативність у вихованні [16, с. 105].

Навчальні заклади А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, О.А. Захаренка, полтавських педагогів: М.К. Андрієвського, А.І. Коваленка, І.Д. Гончаренка і багатьох інших відомі в Україні і за її межами. Навчально-виховні заклади, створені талановитими педагогами, – це все їхнє життя.

Модернізація освіти призвела до появи навчальних закладів, які працюють у режимі постійного розвитку на основі пошуку засобів розв'язання актуальних питань, що виникають. Вони знаходяться в полоні інноватики, інновацій. У теорії менеджменту під «інновацією», «інноватикою» (при їх упровадженні) розуміють нововведення як результат творчої діяльності. У практиці таких шкіл, у їхній методичній роботі увага, як правило, зосереджується на єдиній науково-методичній проблемі. Проте для розвитку творчості доцільніше, як правило, вибирати для поглибленого вивчення і дослідницької роботи не менше двох проблемних тем: одну з теорії виховання, іншу – дидактичного характеру. У малочисельній школі, де доводиться обмежуватися однією темою, її треба формулювати так, щоб вона передбачала комплексний, різноаспектний підхід до справи, застерігала від однобічності. У рамках широкої проблематики, аналізуючи інноватику, можуть бути виділені окремі питання для певних учителів, передбачені приблизні теми, розраховані на декілька років вивчення.

У сучасних умовах співвідношення теорії і практики навчальні заклади в своїй більшості переходять від режиму функціонування в режим постійного розвитку. Якість виховання залежить від того, як працюють навчально-виховні заклади, вона зростає паралельно з удосконаленням змісту освіти, навчальних планів, програм і підручників, із засвоєнням педагогами більш ефективних педагогічних технологій, вивченням кращого, виробленого практикою досвіду. Удосконалити чи внести зміни, це означає впровадити в роботу навчального закладу певну інноватику. Інноватика може трактуватися як цілеспрямовані зміни в педагогічній системі, у результаті яких вона переходить із одного стану в інший, на чому вже наголошувалося. Проте інноватика може бути ефективною і такою, яка не дає бажаних результатів. Неєфективність нововведень – результат незадовільної якості інноваційної діяльності. Інноваційна діяльність потребує на сучасному етапі вдосконалення.

Б.П. Мартиросян стверджує, що постановка інноваційної діяльності визначає можливість навчального закладу до розвитку [14, с. 26]. Велике значення у цьому має креативність, вона виявляє здатність школи самої створювати новації для удосконалення власної діяльності. Як правило, такі навчальні заклади володіють упроваджувальним потенціалом. Вони систематично проводять аналіз стану педагогічної системи школи, визначають її проблеми, ведуть пошуки можливих шляхів їхнього розв'язання, планують нововведення і реалізацію, ведуть спостереження і контроль за результативністю.

Виявити проблеми в діяльності навчального закладу – це означає адекватно оцінити рівень навчально-виховного процесу й здійснювати пошук інновацій (до-

сягнень науки чи практики), визнавати їх корисність і можливість застосування у власній практичній діяльності. Школа мусить уміти ставити мету свого розвитку, відповідно до об'єктивних потреб, і розробляти систему скоординованих дій педагогічного співтовариства.

Проте керівники шкіл у своїй більшості не надають цій проблемі належного значення. Лише 4% директорів шкіл Росії, за даними Інституту інноваційної діяльності РАО, визнали, що інноваційна діяльність у їхніх навчальних закладах ведеться якісно, 35% оцінили її в основному якісною. Половина респондентів зазначила, що інноваційна діяльність виконується в чомусь якісно, а в чомусь ні. 5% відповіли, що вона зовсім не ведеться [14, с. 30]. За даними нашого опитування директорів шкіл регіону, ми одержали більш оптимістичні дані. Жоден директор школи не сказав, що інноваційна діяльність зовсім не ведеться, але визнали (30,7%), що педагоги виявляють опір упровадженню, трапляється імітують інноваційну активність, не змінюючи нічого в своїй роботі (21,4%), бувало, що результати впровадження не відповідали бажаним результатам (9,2%), а це призводило до більш пасивного ставлення до інноваційної діяльності. 19,3% респондентів відмовлялися від подальшого впровадження нового або не доводили роботу з упровадження до завершення (11,3%). Отже, і стан інноваційної діяльності, і основні напрями її удосконалення в основному зрозумілі.

Вивчення проблеми показало, що директори навчально-виховних закладів недостатню увагу приділяють плануванню нововведень, тому в програмах нововведень не чітко визначено мету, завдання і засоби досягнення результатів інноваційної діяльності. Школи, які орієнтовані на розвиток, займаються ініціативним і вибірковим упровадженням. Інші навчальні заклади, як правило, змінюють щось у своїй діяльності лише на основі нормативного впровадження, під тиском органів освіти.

Окрім цього, визнаємо, що одержані від директорів дані завищені, вони самі не достатньо підготовлені до інноваційної діяльності. Сьогодні нашій освіті необхідний механізм розвитку її системи. У тому числі – механізми визначення, підтримки і поширення кращих зразків інноваційної діяльності. Виникає гостра потреба акцентувати увагу на передовому педагогічному досвіді, кращих практиках. Це підвище довіру до вчителя, буде стимулом наукової роботи на основі ідей, народжених творчою практичною діяльністю.

Як узагальнення, зазначимо, що в сучасних умовах робота з організації інноваційної діяльності ведеться недостатньо. Лише 11% респондентів відмітили її покращення за останні роки. Серед факторів, що сприяють інноваційній діяльності, на перше місце вони поставили співробітництво з ученими, далі – спеціальне навчання, систематичне інформаційне забезпечення навчальних закладів, а також проведення конференцій, семінарів, конкурсів. Директори шкіл особливо виділили обмін передовим досвідом (опис, спостереження, інформування про нього на сайті, пересувні виставки, виїзди в інші школи тощо).

До недоліків, що гальмують оптимізацію у співвідношенні теорії і практики, директори і вчителі відносять: 1) неможливість одержання своєчасної кваліфікованої допомоги; 2) байдужість учених до використання результатів їхньої наукової діяльності в практиці; 3) відсутність методичного супроводу об'єкта впровадження, часто він не представлений в розробках; 4) неналагодженість навчання керівників шкіл і вчителів з проблеми впровадження; 5) відсутність системи стимулювання інноваційної діяльності навчальних закладів, педагогічних колективів, окремих учителів. Учені і практики відмічають відсутність плідних ідей з проблеми впровадження, необґрунтованість засобів, що забезпечують єдність теорії і практики, як найважливішої умови вдосконалення навчання і виховання та розвитку педагогічної науки, невизначеність перспектив у роботі з упровадження, відбору інноватики для впровадження згідно з потребами школи. Вони підкреслюють залежність упровадження від цілеспрямованої і результативної науково-дослідної діяльності.

Сьогодні постає нагальна потреба на рівні шкіл і органів освіти планувати заходи із розповсюдження і освоєння інноватики, заслуговує на увагу пропозиція керівників навчальних закладів щодо організації навчання педагогів із постійного розвитку шкіл, створення фонду інновацій, у т.ч. з урахуванням інтернет-ресурсу, підготовки з найбільш кваліфікованих директорів навчальних закладів інспекторів-консультантів з інноваційної діяльності при рай(міськ)методкабінетах, значного покращення системи нововведень та інформування педагогів з питань науки і передової практики та ін. Від цього багато в чому залежить виконання завдань усіх освітніх нормативних документів і модернізація освіти в цілому.

А отже, співвідношення педагогічної теорії і практики в сучасних умовах має свою специфіку, яка полягає, по-перше, у недостатньому науковому обґрунтуванні процесу впровадження. По-друге, у значному кількісному зростанні результатів педагогічної науки в поєднанні з активізацією новаторської діяльності практичних педагогічних працівників. По-третє, в обмеженій обізнаності вчених у шкільних проблемах і в зв'язку з цим недостатньою практичною зорієнтованістю їхньої наукової продукції. По-четверте, некерованістю самоосвіти вчителів, їхньою неінформованістю про досягнення науки і практики. По-п'яте, співвідношення теорії і практики ускладнюється відсутністю спеціальних узагальнювальних праць із проблеми впровадження. У цьому полягає особливість взаємозв'язку педагогічної науки і практики на початку XXI століття.

Усе ж в останні роки ситуація поступово змінюється на краще. Результативність педагогічної науки в якісному й кількісному вимірах зростає, значно відчутнішою стала спрямовувальна і координувальна роль Національної академії педагогічних наук України. Проблеми впровадження посідають важливе місце у її багатогранній діяльності.

Від часу заснування Академії педагогічних наук України минуло 18 років. За цей час відбулося її організаційне становлення і наукове утвердження як вищої наукової організації держави з проблем педагогіки і психології, головною метою якої є методологічне, теоретичне і методичне забезпечення розвитку національної системи освіти.

Президент НАПН України, академік В.Г. Кремень ще в 90-х роках минулого століття чітко обґрунтував стратегічну мету наукової діяльності –забезпечити впровадження в навчально-виховний процес насамперед ідеї дітиноцентризму, системи цінностей розвитку особистості, створення умов для її самореалізації. Він акцентував увагу на необхідності впровадження інноватики в практику, з цією метою поставив вимогу підсилення практичного аспекту досягнень педагогічної науки. У своїх працях наполегливо переконує науковців у тому, що «лише практика дасть об'єктивну оцінку певній новації» [9; 10; 11].

У 2008 році вийшла монографія за редакцією В.Г. Кременя «Феномен інновації: освіта, суспільство, культура» [12], в якій досліджено проблему інноваційної діяльності, що актуалізує сучасну соціопедагогічну теорію і практику. У ній розкрито сутність інновацій у методологічному вимірі, доведено вплив інноваційного мислення на розвиток людини, економіки, політики, культури, міжнародного права. Для нашої праці особливо важливо те, що значне місце в монографії займає аналіз шляхів інноваційного розвитку освіти. Монографія сприяє усвідомленню концептуальних засад інноваційної діяльності, основних напрямів її розвитку і зв'язку з практикою.

Методологічне значення для інноваційної діяльності та організації впровадження має також монографія В.Г. Кременя «Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору» [13]. Для педагогів, учених і практиків особливо цінним є визначення в ній місця, ролі і сутності людини. Автор доводить, що дискусії та суперечності в контексті філософської антропології змусили по-новому поставити проблему людини, що зумовило виведення на чільне місце концепту людиноцен-

тризму. Концепція людино-дитиноцентризму в сучасних умовах виступає методологічною і теоретико-методичною основою виховання підростаючого покоління, дороговказом у теорії і практиці педагогічної діяльності.

Особливо педагогічно доцільною в сучасних умовах, людинотворчою є також концептуальна ідея суб'єктно-суб'єктних відносин дорослих і дітей як ключового і найбільш результативного напрямку виховання школярів. Система суб'єктно-суб'єктних відносин у навчальному закладі виступає головною умовою і вирішальним засобом реалізації концепції дитиноцентризму, що доведено в наших працях [2; 3; 4; 5].

З 2005 року за ініціативою президента НАПН України, академіка В.Г. Кременя почав видаватися щорічний «Збірник анотованого переліку наукових розробок Академії педагогічних наук України, готових до практичного застосування» [7]. У кожному числі збірника аналізується близько 400 праць. З одного боку, це систематизує інноватику, слугує показником об'єктів упровадження, а з іншого, – потребує врахування особливостей регіону, потреб навчального закладу, тобто спеціальної роботи з упровадження.

Наші спостереження, опитування педагогів, облік цитування наукових праць свідчать, що сьогодні як про об'єкти впровадження можна вести мову лише про окремі концепції, теорії, досвід, технології тощо, представлені в розробках учених і практиків. Співвідношення педагогічної теорії і практики в сучасних умовах значною мірою регулюється науково-практичною значущістю фундаментальних і прикладних праць учених.

У 2008 році виходить друком науково-методичний посібник академіка НАПН України О.Я. Савченко «Виховний потенціал початкової освіти» [17]. Посібник відіграв значну роль в оптимізації процесу співвідношення й наближення педагогічної теорії до практики. У посібнику для вчителів на гуманістичних засадах: 1) викладено цілі і цінності шкільної освіти; 2) проаналізовано виховні концепції, створені упродовж останніх років; 3) визначено сутність і умови ефективного виховного процесу в початкових класах; 4) розкрито зміст і методику виховного процесу молодших школярів; 5) значну увагу приділено здоров'язбережувальній функції освіти, розвитку самостійності дитини. Важливо те, що в книзі реалізовано ідею цілісного педагогічного впливу на дитячу особистість через взаємодію у педагогічному і дитячому об'єднанні вчителів і батьків. Названі основні напрями змісту посібника належать до впровадження в практику не лише початкової, а й основної і старшої школи з урахуванням вікових особливостей школярів.

З початку 90-х років ХХ століття навчання і виховання збагатилися новим методологічним підґрунтям – визначенням базових цінностей педагогічного процесу.

Досягнення вітчизняної педагогічної науки, вивчення зарубіжного досвіду, інноваційний рух педагогів-практиків створили належну готовність шкільної освіти до сприйняття нових цінностей. Але для їх використання цінності мусять бути представлені в теоретико-практичних розробках, а потім відібрані й засвоєні практиками, щоб бути готовими до впровадження. До базових цінностей шкільної освіти і виховання вчені відносять: гуманізацію освіти, цінності культури, цінності громадянського виховання, працелюбність і відповідальність, екологічний світогляд, здатність навчатися впродовж життя, мовленнєву культуру як особистісну і суспільно значущу цінність, здоров'я як цінність та ін. Головною педагогічною цінністю, наголошено науковцями, є дитина.

До провідних тенденцій та ідей розвитку освіти і виховання на початку ХХІ ст. вчені і практики відносять ідеї гуманізації, дитиноцентризму, суб'єкт-суб'єктних відносин, толерантності, варіативності, неперервності освіти, конкурентоздатності змісту освіти і виховання, компетентності фахівця, освітньо-виховних цінностей.

Сьогодні ми не можемо з упевненістю заявити, що прогресивні ідеї й тенденції усвідомлюються і сприймаються всіма педагогічними колективами і співдружно-

тями. Це викликає занепокоєння, оскільки оперативна матеріалізація педагогічних ідей, а також прогресивних тенденцій втілюється в професійній компетентності вчителя, а отже, у знаннях, уміннях і ціннісних орієнтирах його учнів.

Наука, впливаючи на практику, розвивається, розширює свої обсяги і можливості, вбирає найбільш конструктивні способи пізнання людини й дійсності, а це диктує нові підходи, викликає наукову полеміку, породжує нові парадигми, активізує інноваційні пошуки в теорії і практиці, індивідуальну і масову творчість педагогів-практиків, що вважаємо основою, на якій ставимо і вирішуємо питання про співвідношення педагогічної теорії і практики на початку століття.

Тому звертаємо увагу передовсім на найважливіші публікації з проблем виховання, у яких має найбільшу потребу практика. Зокрема, у першій половині 90-х років ХХ ст. було видано науковий збірник «Цінності освіти і виховання» – К., 1997, за ред. О.В. Сухомлинської [19]. Він і до цього часу слугує орієнтиром у питаннях теорії виховання, але об'єктивності ради зауважемо, що недостатньо представлений в розробках, що ускладнює його сприйняття і використання практиками. Інтерес до проблеми цінностей серед учителів високий, О.В. Сухомлинська підкреслює необхідність чіткої визначеності педагогів у ціннісних орієнтирах, методах і засобах їх формування. Академік О.В. Сухомлинська правильно застерігає: «Педагогічні напрацювання, привабливі своєю антиавторитарністю, демократичною спрямованістю, неспроможні при застарілих формах шкільництва реально досягти бажаних результатів» [19, с. 8].

У ці роки виходить підготовлений нами навчально-методичний посібник – А.М. Бойко «Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації» [3], у якому обґрунтовується нова особистісно-гуманістична парадигма виховання, розкривається місце і роль виховальних, суб'єкт-суб'єктних морально-естетичних взаємин педагогів і учнів у її реалізації, але все ж у посібнику недостатньо представлена система підготовки вчителя до формування педагогічно доцільних відносин. У ньому дається переважно теоретичне трактування понять: «суб'єкт-суб'єктні педагогічно доцільні відносини», «нова парадигма виховання». «Саме людина, учень, дитина, розуміння її як суб'єкта і мети виховання, – зазначає автор, – самовизначення і повна самореалізація особистості становлять сутність нової парадигми виховання» [3, с. 4].

Нова парадигма виховання, суб'єкт-суб'єктні відносини, про які ведеться мова, викликані до життя потребами практики. Посібник уключає завдання і запитання для самопідготовки студентів, але у ньому розкриваються насамперед нерозроблені питання теорії виховання, які можуть впливати на практику лише через комплекс відповідних розробок.

На початку ХХІ ст. увагу практиків привернула розроблена авторським колективом (наук. кер. – акад. О.В. Сухомлинська) «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності». Значний унесок у розвиток теорії і практики виховання роблять у цей час науковці Інституту проблем виховання НАПН України (Проект закону України «Про виховання дітей та молоді» та «Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні» [15] (наук. кер. – акад. І.Д. Бех)). Для вчителів-практиків названі документи мають особливе значення, теоретичний і практичний інтерес викликають представлені в цих документах мета, завдання, визначення термінів, система, принципи, основні напрями змісту, організація та інші категорії й засоби здійснення виховного процесу. До досягнень названих документів треба віднести Статтю 12 – «Виховання в спеціальних установах для неповнолітніх», Статтю 16 – «Виховна функція процесу навчання», Статтю 18 – «Виховна функція інформаційного простору», а також те, що розкрита специфіка виховання в усіх закладах системи освіти та соціальних інститутах.

У своєму змісті й структурі Програма не позбавлена впливу узагальнених теоретичних ідей, розроблених у свій час Інститутом загальних проблем виховання (м. Москва) і перевірених у практиці навчальних закладів колишнього Союзу. Проте

ці ідеї подано в документі на якісно вищому, інноваційному рівні, значно ширші за охопленим обсягом виховної діяльності, адаптовані до сучасних умов демократизації освіти і виховання. У Національній програмі вчені акцентують увагу на інноваційних підходах до здатності дитини сприймати своє особистісне «Я», вони пропонують відповідно до вікових особливостей систему цінностей, формування власної гідності, критеріїв самооцінки, критичного способу мислення, виявлення своєї особистісної позиції, відповідальності перед собою та суспільством тощо. Практика потребує цієї Програми.

Проте Програма недостатньо практично структурована, містить багато теоретичних узагальнень, що потребують, як про це свідчать самі автори, додаткового методичного розроблення, навчально-методичного супроводу становлення і розвитку виховних систем, окремих напрямів виховання; створення програмно-методичних комплексів психолого-педагогічної підтримки розвитку особистості; підготовки програм підвищення кваліфікації керівників і організаторів виховної діяльності; розкриття виховного потенціалу підручників і виховних проєктів; організації конференцій, семінарів, проблемних обговорень виховання в сучасних умовах; формування інформаційно-аналітичного банку даних з усіх аспектів виховання дітей і молоді; розширення співробітництва з засобами масової інформації та інших матеріалів.

Усе це потребує довготривалої підготовки до процесу впровадження Програми в масову практику, на яку вона розрахована. Програма є розробкою і мусить прямо і безпосередньо впроваджуватися в практику, але вона не підготовлена до впровадження і потребує, як об'єкт упровадження, спеціальної і тривалої праці педагогічних колективів і вчених насамперед Інституту проблем виховання, навчальних закладів і всіх педагогічних колективів.

Учені Інституту проблем виховання покликані широко пропагувати свій доробок, очолити роботу з упровадження його в практику навчально-виховних закладів. Цьому буде сприяти розроблення конкретних умов реалізації Програми. Сьогодні цей документ більш нагадує науково-методичні рекомендації і поради, а не обов'язкову для творчого використання програмну книгу.

У 2003 р. з'являється монографія «Виховання особистості» дійсного члена НАПН України І.Д. Беха у двох частинах, яка відіграє значну роль у зміцненні зв'язку теорії і практики. Учений констатує, що нинішнє суспільство у цілому і виховну сферу не «задовольняє той науковий рівень, на якому розв'язуються сучасні проблеми виховання й розвитку духовно досконалої особистості» [1, с. 3]. Він доводить, що суттєвої модернізації у цьому зв'язку мають зазнати виховні цілі, зміст і засоби їх реалізації. Основним засобом, за допомогою якого здійснюються виховні впливи на особистість, виступає, на наукове переконання І.Д. Беха, спілкування. У цьому зв'язку, – стверджує І.Д. Бех, – особистість необхідно розуміти як продукт і результат індивідуального досвіду її спілкування з іншими людьми. Поважаючи наукову позицію вченого, зазначаємо, що, на наш погляд, трактування особистості лише як продукту і результату спілкування – це звуження і обмеження детермінантів розвитку її психічних процесів, виховання і формування як особистості. Поряд зі спілкуванням, рівноцінними засобами виступають, насамперед, діяльність у широкому її розумінні, різні її форми і види, а також суб'єктно-суб'єктні відносини, що формується в педагогічно доцільному спілкуванні й діяльності.

У 2006 р. виходить наша праця (А.М. Бойко «Виховання людини: нове і вічне») [2], у якій автор звертається до найважливіших аспектів виховання. У контексті формування цілісної особистості ставляться і розв'язуються конкретно-наукові проблеми виховання, автор привертає увагу до духовно-морального виховання, підводить до висновку: «викладачеві вищої школи важливо усвідомити, що допомогти стати справжньою людиною значно складніше, ніж певним фахівцем». Розкриваючи систему суб'єкт-суб'єктних відносин «учитель-учень», як європейську і вітчизняну,

тобто світову гуманістичну тенденцію, особистість дитини розуміється як унікальна й самодостатня, вища педагогічна цінність. Виховний феномен національно-традиційної культури українського народу подається в монографії в інноваційному вимірі трансформаційних соціально-економічних процесів та інтеграційних освітніх перетворень.

Проте зазначимо, що досліджені в монографії аспекти виховання слугують базою для подальшого розвитку теорії виховання, розгортання творчості вчителя, але також не розкривають повною мірою технологічну стратегію діяльності, тому для впровадження потребують методичної трансформації.

Особливе значення в сучасних умовах надається духовному зростанню людини. Феномен «духовність» і виховання духовності досліджується як якість особистості й найважливіший напрям у змісті виховної діяльності. Інтерес до цієї проблеми викликав до життя розроблення академіком О.В. Сухомлинською «Концептуальних засад формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей» [18]. У концепції визначено християнські заповіді, норми, канони та ін. важливі для виховання поняття. О.В. Сухомлинська серед християнських моральних цінностей виділяє головні із них (цінність життя, краса, істина, добро, свобода); чесноти (справедливість, правдивість, щирість, любов до ближнього, вірність, довір'я, скромність, відданість); більш часткові моральні цінності (здатність дарувати іншим своє духовне надбання, любов, спрямована на ідеалізовану цінність іншої особистості) [18, с. 14]. Перелік визначених моральних цінностей належить до використання в практиці, може виступати об'єктом упровадження при певному методичному забезпеченні.

У наступній монографії (А.М. Бойко «Служба Богові й Батьківщині» [4]) та статті (А.М. Бойко «Стяг державотворчої педагогічної думки») проблема цінностей конкретизується, розкривається духовно-моральна парадигма творчості Г.Г. Ващенко. Автор доводить, що духовність людини і суспільства відображається в науці, мистецтві, релігії, літературній творчості тощо. Криза духовності передовсім характеризується втратою гуманності, що зумовлює деструктивну поведінку в усіх її виявах. Як показано в названій праці, професор Ващенко у своїй педагогічній системі розкрив сукупність матеріального і духовного способів існування, об'єднав два підходи, світський і релігійний, розум і віру. Системоутворювальним компонентом його духовно-моральної парадигми виступає сформульований ним виховний ідеал – «Служба Богові й Батьківщині». Педагог стверджує, що першою істиною для людини є Бог, другою – Батьківщина, Україна. У цьому, на погляд Г.Г. Ващенко, полягає гармонія світського і релігійного сенсу існування Людини, а отже її сучасна екзистенція.

Упровадженню також підлягають після належної експертизи і методичної підготовки зразки досвіду зарубіжних країн, висвітленого у порівняльному аспекті освітніх систем України і Західної Європи, а також США і Канади. Це праці А.А. Сбруєвої, Н.М. Лавриченко, Л.Л. Пуховської та ін. дослідників.

На використання у практиці заслуговує доробок російських учених, присвячених вихованню, зокрема Є.В. Бондаревської, М.Д. Нікандрова, Л.І. Новікової, Н.Л. Селіванової, Н.Є. Щуркової, Г.М. Філонова, звичайно, після представлення їх у прикладних матеріалах і розробках. До об'єктів упровадження належать значні досягнення учителів-практиків, але після всебічного їх узагальнення й наступної пролонгованої експертизи.

Об'єктами впровадження виступає також наукова продукція педагогічних університетів. Значно збільшилась кількість наукової продукції багаточисельних видавництв у м. Києві та регіонах.

Спеціалісти давно стверджують, що для того, щоб стежити за всією новою літературою тільки зі своєї вузької теми, потрібно кожного дня опрацьовувати не менше 1500 сторінок тексту на різних мовах. Отже, наукові публікації досягли таких масштабів, при яких освоєння хоча б найголовніших із них супроводжується

великими труднощами. Крім цього, учені-прогнозисти вважають, що у найближчі десятиліття буде виконаний такий обсяг наукових досліджень, який був досягнутий за всю попередню історію людства. Як наслідок, в недалекому майбутньому передбачається ще більш значне зростання наукової інформації в педагогічній науці.

Співвідношення педагогічної теорії і практики характеризується в умовах модернізації освіти організованою і спонтанною інноватикою. Виникає необхідність її критичного аналізу, систематизації і підготовки до впровадження. У грудні 2009 року започатковано виставку-презентацію «Інноватика в освіті України», яка засвідчила високу активність учителів і вчених у розвитку педагогічної теорії і практики.

На сучасному етапі розвитку взаємовідносин педагогічної теорії і практики, як їх сполучна ланка, з'явилося поняття «бренд» [8, с. 114]. Бренд значною мірою залежить від іміджу навчального закладу. Позитивний імідж про таку школу мусить бути в усіх, від кого залежить її функціонування. Широко відомий імідж навчального закладу поступово стає брендом. Багато із найкращих шкіл уже є навчальними закладами брендового значення. Такі школи характеризує насамперед інноваційна діяльність, яка спрямована на розробку, створення і поширення нового у змісті, нових технологіях, засобах, організаційних формах тощо. Вони визначають стратегію навчального закладу, тобто виступають перспективною метою й образом бажаного.

Створити бренд можна в будь-якій галузі, але в педагогіці він можливий на основі інноваційної діяльності. Бренд об'єднує не лише багатство послуг, але й специфічну організацію навчального закладу, наявність у ньому суб'єкт-суб'єктних відносин педагогів і учнів, від яких залежать взаємовідносини в дитячому і педагогічному колективах, гуманне ставлення до оточуючої дійсності, самовідносини людської гідності дітей і вчителів.

Навчальний заклад – бренд створюється багатогранною, копітковою діяльністю проти всякого роду антиреклами, недовіри до нового змісту і форм роботи. Але головне полягає не в боротьбі за престиж, а в підтримці іміджу, розвитку брендівих начал у змісті й формах педагогічного процесу. Ім'я і педагогічна діяльність школи має свій інноваційний контекст і захоплює ним не лише інші навчальні заклади, а й усю освітню систему району, міста, області. Такі школи не тільки самовизначаються, вони самореалізуються і виступають гарантією якості. Ім'я школи стає символом креативності й мобільності.

Проте створений бренд не вічний. Керівник школи мусить бути менеджером, постійно працювати з педагогічним колективом і середовищем навчального закладу у відповідності до заявлених пріоритетів школи. А отже, щодо співвідношення теорії і практики в сучасних умовах можна зробити висновок, що в Україні розгорнуто широкий інноваційний рух, який наближає теоретичні пошуки до практики, але для оптимізації потребує організації систематичного, оперативного і повного впровадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. – Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади / І. Д. Бех. – К., 2003.
2. Бойко А. М. Виховання людини нове і вічне : монографія / А. М. Бойко. – Полтава, 2006.
3. Бойко А. М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації : наук.-метод. посіб. / А. М. Бойко. – К., 1996.
4. Бойко А. М. «Служба Богові й Батьківщині». Григорій Ващенко: альтернатива поглядів і оцінок : монографія / А. М. Бойко – К., 2001.
5. Бойко А. Н. Теорія і методика формування вихованих відносин в загальноосвітній школі : монографія / А. Н. Бойко. – К., 1991.
6. Закон України «Про виховання дітей та молоді». – К., 2004.
7. Збірник анотованого переліку «Наукові розробки Академії педагогічних наук України, готові до практичного застосування». – К., 2009.

8. Калужская М. От инновации к бреду / М. Калужская // Нар. образование. – 2008. – № 9. – С. 114–117.
9. Кремень В. Г. Національна освіта як соціокультурне явище / В. Г. Кремень // Учитель. – 1999. – № 11–12.
10. Кремень В. Г. Особистісно розвивальне навчання як науковий пріоритет / В. Г. Кремень // Рідна шк. – 1998. – № 11. – С. 53–57.
11. Кремень В. Г. Педагогічна наука: час методологічної рефлексії / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 2. – С. 9–15.
12. Кремень В. Г. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура : монографія / В. Г. Кремень. – К., 2008.
13. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору : монографія / В. Г. Кремень. – К., 2008.
14. Мартиросян Б. П. Повышение качества инновационной деятельности в образовательных учреждениях / Б. П. Мартиросян // Педагогіка. – 2008. – № 7. – С. 25–31.
15. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні – К., 2004.
16. Поташиник М. Хочеться все!!! Здець і сейчас. О масової помилки в підготовці програм розвитку школи / М. Поташиник // Нар. образование. – 2008. – № 9. – С. 104–106.
17. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти (видання друге, доповнене, перероблене) / О. Я. Савченко. – К., 2009.
18. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2002. – № 4. – С. 13–19.
19. Сухомлинська О. В. Цінності освіти і виховання / за ред. О. В. Сухомлинської. – К., 1997.

АЛЛА БОЙКО

ВНЕДРЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ИННОВАТИКИ В МАССОВУЮ ПРАКТИКУ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Обоснована специфіка соотношения педагогической науки и практики в условиях модернизации системы образования. Доказано, что внедрение педагогической инноватики является главным фактором оптимизации их соотношения. Раскрыта система деятельности ученых и практиков в осуществлении различных видов внедрения достижений педагогической науки, технологий и лучшего опыта в широкую массовую практику. Охарактеризованы наиболее значимые для практики труды ученых и деятельность по внедрению инноватики Национальной академии педагогических наук Украины.

Ключевые слова: внедрение, педагогическая инноватика, наука, практика, ученые, практики, результаты достижений педагогической науки, технологии, опыт.

ALLA BOYKO

INTRODUCING OF PEDAGOGICAL INNOVATION IN MASS PRACTICE OF EDUCATIONAL ACTIVITY

The specific of correlation of pedagogical science and practice in the conditions of modernisation of education system is grounded. It is proven that introduction of pedagogical innovations is the main factor of optimization of their correlation. The system of activity of scientists and practical workers in realization of different types of introduction of achievements of pedagogical science, technologies and the best experience in wide mass practice is exposed. The most meaningful for practice works of scientists and activity of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine on introduction of innovations are described.

Keywords: introduction, pedagogical innovations, science, practice, scientists, practical workers, results of achievements of pedagogical science, technologies, experience.

Одержано 6.07.2011, рекомендовано до друку 18.07.2011.